

GROCH (102) *sb m*

o jasne.

sg *N* groch (41). ◇ *G* grochu (31). ◇ *D* grochu (1). ◇ *A* groch (12). ◇ *I* groch(e)m (8). ◇ *L* grochu (6). ◇ *pl N* grochy (1). ◇ *G* groch(o)w (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

bot. Pisum sativum L. (Rost); roślina strączkowa (i potrawy z niej); pisum Mymer¹, Mącz, Calep, Cn; ervilia Murm (102) : Zoraw grochu był nawarzył/ Ktory w fklány dzban wyłożył BierEz N3; ZapWar 1525 nr 2333, 1531 nr 2540, 1541 nr 2448; Ervilia, Erbs Groch Murm 120; Mymer¹ 17; Fruilia, groch BartBydg 61, 116; á gdi ktemu przyložifz grochu albo pńzenicze/ á poważyfz wełpołek/ tedy ktoriby gołąb thego grochu albo pńzenice zakufił każdy zdechnie FalZioł I 46c, III 25a, V 64v, 81v; GlabGad I2, K6v; RejRozpr H2v; LibMal 1547/132v [2 r.]; MurzNT 196 marg; RejWiz 14v, 15 [2 r.], 26v, 56v; Co pániey grochu nie kazał ieść. RejFig Aa4, Aa4; RejZwierz 137; Iák fye widzi gęfi/ y grochu twemu/ wolę o tey drodze od ciebie fłyfzeć/ á niżli tę gęś ieść OrzRozm Qv, Qv; Iełt krolełtwo wielkie/ bogáte/ [...] ma pńzenicę/ żyto/ groch/ owies y inne żywności. BielKron 277; Orobanthe nomen herbae, Nieyákíe ziele roftące miedzi grochem/ wyką y ynłzemi yárzinámi y zádufza ye/ niektórzi máyą zá dżiką wykę. Mącz 270b, 301b, 387a, 393c; OrzQuin B3; SienLek 4, 6v, 44v, 181v, 240v, X2; GórnDworz N2v; Więc fie iuż tu páni s pánem ielzczę z wieczorá rádzą/ co máią przy grochu á co przy kápulfie poftáwić. RejZwierc 59, 57, 59, 190v, 241v; BielSpr 54; PaprPan O2v; Oczko 10; SkarŻyw 107; ReszPrz 86; BielSjem 10; Calep 809b; Groch w fułzą ma bydź młocon: bo fkoro vmięknie/ z cudnego žádny. GostGosp 50, 167; WyprPl C2; SarnStat [6]v; KmitaSpit C6v; KlonFlis D4, F [2 r.], H4; Kołturámi fzermuią/ czáfem fię y ránią: Czáfem w roboćie bywa groch y piwo z bánią. KlonWor 50.

Przysłowia: RejZwierc 14v; Lecż to wfzytko fię mowi/ iákoby groch ná ściáne miotá [Sed haec omnia canuntur surdis auribus] ModrzBaz 81; CiekPotr 13.

Choć im Státutá nyeprawye bárwy czynyą/ náturá ye lámá práwye fnyą ná fwyát wypulfcza/ wczem oni ták fye máyą yáko groch przy drodze/ káždy ich wrwác y vłfczypnąć chce. GliczKsiąż B2; A hoyny záfię iáko Groch przy drodze/ Kto fie nie leni ten go idąc głódze. RejZwierc 217.

Gdy Groch ofkubą grochowy depcą/ Tákteć o hoynym gdy nie ma nic fzepcą. RejZwierc 217.

Fraza: »słowa są jako groch w pęcherzu itp.« (5): Tákte bogacż nádęty á nic k rozumowi/ Podobien ku brzmiácemu grochem pęcherzowi. RejWiz 6; GórnDworz F6 [2 r.]; Abowiem ty pochlebne głofy/ choćci fie ták zda iż cie przełtrzegáią/ á iżci rzkomo wiernie życzą/ máią być przedfię pilnie vważáne/ bo tákie fłowá fą iáko groch w pęcherzu/ ktore tylko iż brzákáią á pożytku žádneho nie czynią RejZwierc 92, 218v.

Zwroty: »grochu z ćwikłą mieszać« = mieszać pojęcas (1): Iáko y to też ma/ wedle inłzych pífm ś. iż Chriřtue pan/ iełt y fłóncem fpráwiedliwóści/ y fwiátłóścią prawdziwą y fkuteczną ludzi ná fwiát przychodzących. Ale nii iuż dla tego/ grochu z ćwikłą miełzać potrzebá. CzechEp 167.

»grochem strzelać« (1): Albo pułzkarz kthoryby chciáł twárdego zamku grochem fthrzelaiąc dobywác. RejZwierc 144v.

Wyrażenia: »groch w strączkach« (1): Abo- (*kust*) wiem (-) ząwždy kiedy iedno przyiechał/ pudło śliw iáko korzec Krákwólki/ [...] grochu w ftrączkách cztery mágierki/ ná kázdy dzień ná czco to ząwždy ziadał *WerGośc* 242.

»ilo, jako groch (wielki)« (2 : 2): *FalZioł* V 99; dawáli nam pięć leth Pereł iáko groch wielkie. *BielKron* 447v; s tegoż gálęczki dźiáły ilo groch á ná noc ie łobie w nozdrze w práwuy. *SienLek* 74v, 93v.

Zestawienia w funkcji nazw botanicznych na oznaczenie różnych roślin strączkowych: [»gęsi groch« = *Vicia Cracca L. et spr. aff.* (Rost: *orobus*): Gęsi groch/ *Orobus*, *Eruum*. Genfzwicken Erwen *SienHerb*, 14#.]

»granowity groch« (1): nie rozumiem/ áby tákowe fráłzki iney zapláty były godne/ iedno oney iáką był dał Alexánder wielki onemu chłopu/ kthory gránowitym grochem czo gi po Lácinnie *Cicer* zową z dáleká dofyc ćiłkáiąc/ ná koniec igły vtykał. *GórnDworz* M5v.

»groch leśny« = *aphace Cn* [szyk 1 : 1] (2): Leśny groch/ *Orobus fylueftris*, Wild wicken. *SienLek* 233, X2.

[»słoneczny groch« = *Lupinus albus L.* (Rost: *słunecznik*); *łubin*: Słoneczny groch jest bobowey natury. Sieią go dla nátlufzczenia źiemie/ zwłaszczá w winnicach *Cresc* 1571 174 (*Linde*).]

»wielki groch« (1): *Pisum*. Rómýłch erbs. Wyelky álbo włofky groch *Murm* 120.

»wilczy groch« = *medica Calep; evum, herbum, orobanche Cn* (12): *Pellicinus*. Wilczy groch. 108. *FalZioł* + 4c; Wilczy groch iefth ziele ktore miedzi pńzeniczą rofcie *FalZioł* I 109a, I 108d, 109a, 114a, IV 29c, V 96v, 98; weźmi korzenia z Wilczego grochu/ ktore Lácinnicy Remora y ononis rzekáią/ złkrobże wierzchnią łkorkę s niego/ á miálko ią łłucz ná proch/ tego prochu w iedzeniu y w pićiu przez cały rok wżyway *SienLek* 107; Wilk zielé/ 1.252.fi.2. Niedobrze tám łtoi Wilczy groch. *SienLek* X4, 107; *Calep* 645a.

»włoski groch« = *pisum Murm; cicer Calep* (4): *Murm* 120; Więc roże podle płotow/ więc tu włofkie grochy/ O wa próżnego mieyfćá nie naydzyefz ni trochy. *RejWiz* 56; *SienLek* 199; Náfádzifz máluneczkw/ ogoreczkw. [...] Więc włofkich grochow/ Więc wyłokich koprow *RejZwierc* 107v; Cicer – Włoski groch. *Calep* 193a.

Cf **WIELKOGROCH, WIELOGROCH**